

Д. Міхалевіч, С. А. Сігаева

ШЛЯХІ І СПАСАБЫ ЗАПАЗЫЧАННЯ ГЕРМАНІЗМАЎ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Слоўнікавы запас сучаснай беларускай мовы складаецца не толькі з спрадвечна беларускай лексікі, але і з запазычанняў з іншых моў. Працэс папаўнення слоўнікавага запасу беларускай мовы цесна звязаны з гістарычным развіццём.

Многія германізмы прыйшлі ў беларускую мову праз іншыя мовы, напрыклад, польскую. Таму некаторыя даследчыкі адносяць гэтыя словы да паланізмаў. Этымалагічнае адрозненне патрабуе шматслойных і дыферэнцыраваных даследаванняў. Але ролю пасярэдніка могуць выконваць дзве ці нават тры мовы. Так у сучасную беларускую мову праз пасярэдніка–польскую мову – трапілі такія словы, як *паштэт*, *цыбуля*, *цясляр*, *цэгла*, *талерка* і іншыя.

Пры вылучэнні германізмаў у беларускай мове можна сутыкнуцца з наступнай праблемай: часта словы лацінскага і раманскага паходжання выкарыстоўвалі нямецкую мову ў якасці пасярэдніка. Бесперапыннасць працэсу запазычання германізмаў напрамую адлюстроўвае актуальнасць і неабходнасць вывучэння нямецкай лексікі ў беларускай мове.

У ходзе даследавання былі вызначаны гістарычныя падзеі, якія сталі прычынай пранікнення германізмаў у беларускую мову; якая нямецкая лексіка найбольш пашыраная ў беларускай мове. А таксама было высветлена, ці была запазычаная з нямецкай мовы лексіка непасрэдна ўключана ў слоўнікавы запас беларускай мовы.

Многія лексічныя адзінкі былі запазычаны з нямецкай мовы апасродкавана і непасрэдна і з'яўляюцца часткай фактычнага слоўнікавага запasu нямецкай і беларускай моў.

Адрозніваюць таксама інтэрнацыяналізмы – словы, якія шырока распаўсюджаны на міжнародным узроўні, адпавядаюць марфемнай і арфаграфічнай структуры і распаўсюджваюцца на некалькі моў у адным і тым жа значэнні: *Politik* – *палітыка*, *Student* – *студэнт*, *Musik* – *музыка*, *Phonetik* – *фанетыка*.

Запазычанне з'яўляецца адным з асноўных спосабаў пашырэння слоўнікавага запasu беларускай мовы.

Разгледзім прычыны запазычанняў.

Лінгвістычныя прычыны:

- 1) замежны слоўнікавы запас закрывае “прабелы” ў семантычнай сістэме мовы;
- 2) запазычанне замежных слоў для тэрміналагічнага выкарыстання;
- 3) запазычанні могуць дапамагчы нейтралізаваць празмерную полісэмію або паменшыць расходныя амонімы.

Сацыяльна-гістарычныя прычыны.

Узбагачэнне беларускага слоўнікавага запasu за кошт запазычанняў звязана з гістарычнымі фактамі і гісторыяй беларускага, рускага і нямецкага народаў. Працэс пранікнення адбываецца альбо ў выніку ўзаемнага запазычання лексікі, альбо ў выніку розных зносін народаў. Так да сацыяльна-гістарычных прычын запазычанняў адносяцца такія працэсы, як знешнепалітычныя адносіны Германіі і Беларусі, Першая і Другая сусветныя войны, распад Савецкага Саюза, Чарнобыльская катастрофа і ўплыў эканомікі, культуры і адукацыі.

Запазычанні змяняюцца, прыстасоўваюцца да сістэмы мовы. Пры гэтым адрозніваюць фанетычную, марфалагічную і арфаграфічную асіміляцыю.

Пад фанетычнай асіміляцыяй разумеецца адаптацыя запазычанняў да фанетычных нормаў, якія мае беларуская мова.

Марфалагічная асіміляцыя – гэта адаптацыя запазычанняў да марфалагічнай сістэмы беларускай мовы.

Па ступені асіміляцыі выдзяляюць тры наступныя ступені.

1. Поўная асіміляцыя. Вымаўленне, націск, марфалагічная форма ў дадзеным выпадку ўжо не выдаюць іншамоўнага паходжання слова: *der Kammerton* – *камертон*, *die Schnur* – *шнур*, *der Sturm* – *штурм*.

2. Няпоўная асіміляцыя. Іншамоўнае аблічча слова яшчэ выразна выяўлена (націск, асобныя арфаграфічныя і фанетычныя асаблівасці, іншамоўныя суфіксы і прыстаўкі): *die Fabrik* – фабрыка, *der Student* – студэнт, *amoralisch* – амаральна.

3. Цалкам неасіміляваныя словы: *der Fuhrman* – фурман, *die Spule* – шпуля, *der Großmeister* – гросмайстар.

Разгледзім класіфікацыю запазычанняў. У адпаведнасці з традыцыйнай класіфікацыяй адрозніваюць запазычаныя і замежныя словы. Пры гэтым да запазычанняў адносяцца тыя словы, якія цалкам асіміляваны ў беларускай мове. Пад замежнымі словамі разумеюцца такія запазычанні, якія яшчэ захоўваюць у беларускай мове нешта ад іх замежнага гучання, націску, флексіі і напісання.

Запычанні адразу пераходзяць з адной мовы ў іншую. Але трэба не выпускаць з увагі, што можа з’яўляцца і мова, якая выконвае ролю пасярэдніка. Некаторыя германізмы ў беларускай мове праходзяць поўную асіміляцыю, прыстасоўваюцца да сістэмы беларускай мовы і становяцца стабільнымі элементамі слоўнікавага запасу. Напрыклад: *falsch* – фальшывы, *der Jahrmarkt* – ярмарка, *der Handel* – гандаль, *die Spritze* – шпрыц, *die Wacht* – вахта і іншыя.

Падчас даследвання з этымалагічных слоўнікаў было вылучана 158 адзінак запазычаных германізмаў, некаторыя з іх па лексічных групам прадстаўлены ў дадатку.

Германізмы	Пераклад на беларускую мову
Lebensmittel	Ежа
der Alkohol(-e)	алкаголь
das Butterbrot (-e)	бутэрброд
die Frikadelle (-n)	фрыкадэлькі
die Glasur (-en)	глазура
der Gummi (-s)	гумка
die Gurke (-n)	гурок
der Hamburger (-)	гамбургер
der Klob (Klöße)	клёцка
der Kohlrabi (-s)	кальрабі
der Kringel (-)	крэндзель
Berufe	Прафесіі
der Abiturient (-en)	абітурыент
der Admiral (-e)	адмірал
der Aktionär (-e)	акцыянер
der Ballettmeister (-)	балетмайстар
der Drucker (-)	друкар
der Feldscher (-)	фельчар

die Fräulein (-) der Kanzler (-) der Gastarbeiter (-) der Gefreite (-n)	фрэйліна канцлер гастарбайтар яфрэйтар
Bauen	Будаўніцтва
der Bernstein der Drillbohrer (-) die Farbe (-n) die Kachel (-n) der Kleister (-) die Kreide (-n) der Lack (-e) die Laubsäge (-e) das Papier der Pinsel (-)	бурштын дрэль фарба кафля клейстар крэйда лак лобзік папера пэндзаль
Kleidung und Schuhe	Адзенне і абутак
der Absatz (-ätze) der Backenbart (-bärte) das Band (Bänder) der Büstenhalter (-) die Frisur (-en) das Halstuch (-er) die Linse (-n)	абцас бакенбарды бант бюстгальтар фрызура гальштук лінзы